

אל תרד מצרימה – גור בארץ הזאת

ויהי רעב בארץ מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל־אבימלך מלך־פלשתים גררה: וירא אליו ה' ויאמר אל־תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כילך ולזרעך אתן את־כל־הארצות האל והקמתי את־השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך: (בראשית כו א-ג).¹

אל־תרד מצרימה - שכן בארץ אשר אמר אליך - גור בארץ הזאת.²

רש"י בראשית כו ב

אל תרד מצרימה - שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו בימי הרעב. אמר לו: אל תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך.³

רשב"ם בראשית כו א

מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם – כדכתיב: "ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה". לא הוצרך פסוק זה אלא להודיעך שכשם שאברהם אביו היה הולך בשביל הרעב למצרים, כך יצחק היה יורד למצרים דרך ארץ פלישתים, דרך קצרה, כדכתיב: "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא". ולכך אמר לו הקב"ה: אל תרד מצרימה לפי שידוע הקב"ה שהיה יורד למצרים.⁴

פירוש ספורנו בראשית כו א-ב

וילך יצחק אל אבימלך - ליטול רשות ממנו דרך מוסר, בהיותו חפץ אז לצאת מארצו מפני הרעב.⁵
אל תרד מצרימה - אל ישיאך ללכת שם חסרון המרעה פה, כענין: "כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך וכו'":

¹ מוטיב מרכזי בספר בראשית הוא **מעשה אבות סימן לבנים** (ראה דברינו בנושא זה בפרשת חיי שרה). אבל כאן הוא "מעשה לסתור", הבנים אינם עושים כמעשה אבותם. אם אברהם ירד למצרים, מסיבה זו או אחרת, (ידועה ביקורתו הקשה של רמב"ן על ירידה זו, ראה פירושו לבראשית יב י), יצחק מצטווה שלא לרדת למצרים ולהתמודד עם הרעב, כפי שעשו מן סתם שאר תושבי הארץ. אם אבימלך והפלישתים לא קמים ויורדים למצרים בכל שנת בצורת, שמתרחשת לפרקים בארץ התלויה בגשם, גם אתה יצחק לא תרד. זה אולי גם ההבדל בין רועי מקנה צאן ובין עובדי אדמה. עם כל הקשיים שאין לזלזל חו"ח בהם. וכבר הרחבנו בשבחו של יצחק, "הסנדוויץ" באבות, בדברינו **יצחק אבינו** בפרשה זו בשנה האחרת והראינו שבניגוד לאברהם אביו ויעקב בנו שהיו רועי מקנה, הוא עובד אדמה ומתברך בה, ככתוב בסוף העניין: "וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֲמֹר וַיִּמְצָא בְשָׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' " (בראשית כו יב). הפעם נתמקד בציווי: "אל תרד מצרימה – שכן בארץ – גור בארץ הזאת".

² לפני שנגלוש לפרשני המקרא ולמדרשים, נחזור ונקרא את ליבת דברי הקב"ה ליצחק שהם מעין מצוות לא תעשה ומצוות עשה צמודה לה (אולי שתי מצוות עשה?) ומזכירים מבנים דומים במקרא, דוגמת: "לא תעשו עוול בעשפט – בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו), "לא תקום ולא תטור – ואהבת לרעך כמוך" (שם שם יח), "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם – השב תשיבם לאחיק" (דברים כב א), "לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם – הקם תקים עמו (שם שם ד) ורבים אחרים. כך גם בספרות החכמה, כגון: "סור מרע ועשה טוב" (תהלים לד טו), "אל תוכח לץ פן ישנאך – הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט ז). ונראה שהדיבור ליצחק בפרשתנו הוא ראש לכולם: אל תעשה כך – תעשה כך!

³ מהפסוק שהבאנו בראש הדף, קשה לדעת אם ההליכה של יצחק לאבימלך הייתה הכוונה הסופית שלו, למצוא בארץ פלישתים פתרון לרעב, ושם עוצר אותו הקב"ה מלעשות את הצעד הנוסף של ירידה למצרים, גם אם המצב יחמיר וגם אם לא חשב יצחק לעשות זאת; או שלכתחילה היה בדעתו של יצחק לרדת למצרים והקב"ה עוצר אותו וכתוצאה מכך הוא נשאר בארץ פלישתים. רש"י בוחר באפשרות השנייה. מה גם שיש ליצחק תקדים מאברהם אביו! כך הוא פשט הפסוקים בעיני רש"י. ומיד, ביד אומן המשלב פשט ודרש, עובר רש"י לדברי מדרש בראשית רבה (סד ג): "אמר ר' הושעיה: אתה עולה תמימה. מה עולה, אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף אתה אם יצאת חוץ לארץ, נפסלת". אך רש"י מרכז את המדרש ואינו נוקט בלשון של פסילה, אלא בלשון "אינו כדאי" – אין חוץ לארץ כדאי לך. פשט, מדרש ונופך משלו – שלושתם ברש"י קצר אחד. שוב מצאנו את דברי רש"י במדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת תולדות פרק כו סימן ב: "אל תרד מצרימה. מכאן אתה למד שהיה בדעתו לירד למצרים, כמו שעשה אברהם אביו שהלך למצרים מפני הרעב, אלא מפני שאמר הקב"ה ליצחק מפני מה לא מנעתי לאברהם, אלא לך אני מנעתי לירד למצרים, לפי שאתה עולה תמימה, לכך אין רצוני שתצא אתה חוצה לארץ". וכבר העיר שלמה באבר בהקדמתו למדרש זה, שאכן יש בינו ובין רש"י מקבילות רבות, אך סביר שהוא מדרש מאוחר שהכיר את פירושו רש"י (וכן את פסיקתא זוטרותא) ולא ההפך.

⁴ הנכד (רשב"ם) ממשיך את קו הפשט של הסבא (רש"י) שאכן כוונת יצחק הברורה הייתה לרדת למצרים וארץ פלישתים איננה אלא ציון של הדרך הקצרה למצרים (דרך היס), כמו שהיה במחשבה ביציאת בני ישראל ממצרים ללכת ישירות לארץ והתורה סורחת להסביר מדוע לא נבחרה דרך זו: "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא ... פן ינחם העם בראותם מלחמה וכו'" (שמות יג ז). על יצחק נאסר לרדת בדרך זו למצרים, דרך שאברהם מן הסתם ירד בה, ועל בניו נמנע מלשוב בדרך הזו וסופם שתעו במדבר ארבעים שנה. ארץ פלישתים כמחסום לירידה וכמחסום לשיבה. פירוש חזקוני מדגיש שיצחק הלך לאבימלך משום שהיה בעל בריתו של אברהם אביו, אבל גם הוא הולך בשיטת רש"י ורשב"ם שמגמת פניו של יצחק הייתה מצרים ורק ה' עצר בעדו. ראה גם פירושו שם שיצחק רצה לרדת למצרים משום שהיה סבור שבו מתחילה גלות מצרים.

⁵ יצחק מרגיש שהוא צריך לקבל את רשותו של אבימלך להגר מהארץ בשעת רעב! האם זה רק משום שהוא נתין אצל אבימלך, או משום שהוא באמת מרגיש לא נח עם זה שהוא עוזב ועמי הארץ נשארים? ראה הביקורת הקשה בתחילת רות רבה (א ד) על אלימלך שיצא למואב בשנת רעה ו'הפיל לבן של ישראל עליהם". מאבימלך יש ליצחק בושט פנים, ומה עם הפנים לקב"ה?

שכון בארץ אשר אומר אליך - עשה משכנות רועים למקנך באותו המקום בעצמו שאומר אליך לגור בו, כי בו יצליח גם מקנך. וזה כי אמנם הסבה שהיה בדעתו לצאת היתה בשביל חסרון המרעה.⁶

פירוש רד"ק בראשית כו א

וילך יצחק אל אבימלך מלך פלישתים וגוי - לפי שהיה ברית בין אברהם ובין אבימלך, ואמר לו "ולניני ולנכדי" הלך לגור בארצו עד עבור הרעב.⁷

פירוש רמב"ן בראשית כו א

וטעם וילך יצחק אל אבימלך - כי היה בדעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך בעל ברית אביו, אולי ייטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לירד למצרים... אל תרד מצרימה, ושכון כל ימך בארץ שאומר אליך בכל פעם ופעם, על פי ה' תסע ועל פי ה' תחנה... וגור עתה בארץ הזאת בארץ כנען אשר תכלול עמים רבים וארצות רבות, כי אני מצוך עתה שלא תצא ממנה לעולם.⁸

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות סימן ו

"וילך יצחק אל אבימלך וגוי" (בראשית כו א). ביקש לירד למצרים, מיד נגלה עליו הקב"ה, אמר לו: "אל תרד מצרימה". אברהם ירד, ויצחק לא ירד. ולמה לא אמר לאברהם, אלא ליצחק אל תרד מצרימה. אמר ר' הושעיא: א"ל הקב"ה: יצחק, אביך שבא מחוצה לארץ ירד למצרים, אבל אתה שנולדת בארץ ישראל ואתה עולה טהורה, תרד? בתמיה! לפיכך: "אל תרד מצרימה".⁹

בראשית רבה סד ג

"וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ" - עשה שְׁכֻנָּה בארץ ישראל: הוי נוטע, הוי זורע הוי נציב.¹⁰ דבר אחר: "שכון בארץ" - שְׁכַן את השכינה בארץ.¹¹

תוספתא ברכות פרק ו הלכה ח

⁶ גם עם המרעה לצאן צריך להסתדר בשנות בצורת ולהציב את משכנות הרועים במקומות הנכונים. אבל מהמקרא נראה שמה שבאמת גרם הרעב הוא שינוי עיסוקו ופרנסתו של יצחק מרועה צאן (בלבד) לעובד אדמה (גם) ואולי שילוב של שניהם (ביות בעלי חיים). שים לב איך בשורה השנייה שולח פירוש ספורנו חץ שחוט אל עבר יעקב ובניו שבאו ונימקו לפרעה את הגירתם למצרים בחוסר מרעה לצאן. ראה גם השימוש בביטוי החריף: "אל ישיאך" שמרמז אל פסוקים קשים במקרא שמכילים את הפועל לְהִשְׂאִי: "הַנְּחֵשׁ הַשִּׂיאָנִי" (בראשית ג יג), "זְדוֹן לְבַד הַשִּׂיאָד" (עובדיה א ג), "הַשִּׂיאוּד יָכְלוּ לָךְ אֲנָשֵׁי שְׁלֹמֹךְ" (שם שם ז) ועוד.

⁷ נראה שפירוש רד"ק הוא הכי קרוב לחלופה הראשונה שהצענו בהערה 3 לעיל, בקריאת פשט הפסוקים. פסוק א מדבר על הליכת יצחק לאבימלך ולארץ פלישתים "נטו" ואין בו שום אזכור של מצרים. ההליכה של יצחק לאבימלך לארץ פלישתים הייתה הכוונה הסופית שלו - למצוא שם פתרון לשנות הרעב. אלא ששם עוצר אותו הקב"ה מלעשות את הצעד הנוסף של ירידה למצרים, שמה יחשוב יצחק לעשות כן אם המצב יחמיר. בכך שונה פירוש זה לא רק מכל המפרשים שהבאנו לעיל.

⁸ עוד שם דבריו בתחילת פירושו: "מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם - .. כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו שבעבורו ירד אברהם למצרים, ושם עשה לו השם כבוד גדול. ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לירד שם עד שנאמר לו אל תרד מצרימה". נראה שרמב"ן עושה מעין פשרה בין ההליכה לארץ פלישתים והכוונה לרדת למצרים ולהתעשר ולזכות לכבוד שם כאברהם אביו! "בדעתו לרדת למצרים", כלשון רש"י, אבל בוא ניתן הזדמנות לארץ פלישתים. יורד ולא יורד מהארץ. אבל לכל השיטות, התערבות ה' הייתה נחוצה, אם כעצירה ואם כאזהרה ומניעה.

⁹ במעבר מפרשני המקרא למדרשים, נתחיל במדרש שלכאורה מזכיר את רש"י בו פתחנו ואת המדרשים עליהם הוא נשען, ראה הערה 3 לעיל. אלא שכאן מתמודד המדרש ישירות עם השאלה: למה אברהם כן ויצחק לא? שאלה שאפשר כמובן להרחיב ולשאול גם על יעקב: למה אברהם כן, יצחק לא ויעקב שוב כן. את יעקב נראה להלן. בינתיים, בהשוואה של יצחק עם אברהם, נראה שהעולה התמימה שלעיל, בעקבות העקידה, כך מבארים רוב פרשני המדרש, הופכת כאן לעולה טהורה שמקורה בלידתו של יצחק בארץ. אברהם עשה את הצעד הראשון והגדול של עקירה מחוצה לארץ, לארץ. אברהם המשיך להתהלך גם בארץ (נראה להלן), אברהם הוא אב המון גויים, הוא גם אביהם של ישמעאל ושל בני הפילגשים שהתפזרו על פני ארצות שכנות. אקלים ארץ ישראל שתלוי בגשם, היה חדש לאברהם שגדל ליד נהרות גדולים וחזר אליהם בשנות בצורת. אבל אתה יצחק, אתה 'צבר טהור', כשאתה מהגר לארץ מצרים זו ירידה, אתה עוזב את ארץ מכורתך. אברהם הלך מארצו וממולדתו, אבל כאשר הוא שולח לקחת אשה ליצחק הוא עדיין מכנה את חרן: "ארצי ומולדתי" (בראשית כד ד). אברהם אומר לאבימלך: "פֶּאֶשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אֲבִי" (בראשית כ ג). אבל אתה יצחק, כאן היא ארצך ומולדתך, אתה גדלת עם הגשם ועם הבצורת, אתה שבת וחפרת את הבורות שחפר אברהם אביך. אתה יכול להישען על הברית שכרת אברהם אביך עם אבימלך ושאתה חזרת ואוששת, כפירוש רד"ק לעיל.

¹⁰ זה נוסח דפוס וילנא. ונציב הוא נוטע בארמית כך שיש כאן כפילות. אבל נוסח אלבק הוא: "הוי זְרוּע, הוי נְטוּע, היינו איש שמלאכתו בזריעה, איש שמלאכתו בנטיעה. שם עצם ותואר ולא פועל. ועל דרך הדרש אולי גם: "הוי זְרוּע, הוי נְטוּע" בארץ.

¹¹ יצחק משמש בית אב לא רק למי שעובד אדמתו באמונה, אלא גם למי שסוחר בתוצרתה ונושא ונותן באמונה. כדברי מדרש תנחומא (בובר) פרשת ראה סימן ח: "בְּטַח בְּה' וְעָשָׂה טוֹב שְׁכֵן אֶרֶץ וְרָעָה אֲמוֹנָה (תהלים לז ג). ר' חגי בשם ר' יצחק הוה מסרס קרא: עשה טוב - בטח בה'. משל לבעל השוק שיצא לְשַׁעַר את המידות. ראה אותן אחד התחיל מטמין מלפניו. אמר לו: מה לך לטמון מלפני? שַׁעַר את מידותיך ואל תתיירא. הדה הוא דכתיב: בטח בה' ועשה טוב. שכן ארץ ורעה אמונה - עשה שכונה של ארץ, הוי זורע, הוי נוטע. ורעה אמונה - רָעָה אמונתן של אבות".

ר' דוסתאי בי ר' ינאי אמר משם ר' מאיר: הרי הוא אומר ביצחק: "וברכתיך והרבתי את זרעך בעבור אברהם עבדי" דרש יצחק ואמר: הואיל ואין הברכה שורה אלא על מעשה ידי, עימר זרע. שנאמר: "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים".¹²

ספרי דברים פסקא ח

כשנתן הקב"ה לאברהם אבינו את הארץ לא נתנה לו אלא כמות שהיא, שנאמר: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" ... עמד יצחק והשביחה שנאמר: "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים".¹³

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק מו ג

"ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה". אמר יעקב אבינו: יצחק אבי בקש לרדת מצרימה, אמר לו הקב"ה: "אל תרד מצרימה" (בראשית כו ב), ואני היאך אני יורד? לפיכך: "ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק" - על שם שעיקבו ליצחק מלרדת מצרימה וליעקב צוה לרדת. וראיה לדבר שהרי אמר לו הקב"ה: אל תירא מרדה מצרימה - אע"פ שעכבתי את אביך מלרדת, אתה רד.¹⁴ ונראין הדברים, שהרי ענה לו הקב"ה מעין מחשבותיו.¹⁵

מדרש תנחומא פרשת תזריע סימן ו (תנחומא בובר סימן ח)

מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים. מטה [או נתמעטה] ידו ובקש לצאת לחוצה לארץ. קרא לאשתו ואמר לה: בשביל שבני אדם רגילין לבוא אצלי להראות את נגעייהם, בואי ואני אלמדך שתהא רואה את הנגעים. אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו, תהי יודעת שלקה. לפי שכל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו. יבש המעין שלו - יבש השיער. אמרה לו אשתו: ומה אם כל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו [שיהא שותה ממנו], אתה שאתה אדם, וכמה שערות יש בך, ובניך מתפרנסין על ידך, לא כל שכן שיזמין לך הקב"ה פרנסה! לפיכך לא הניחה אותו לצאת לחוצה לארץ.¹⁶

¹² שאמדו (או העמידו) את השדה כמה היא ראויה לעשות ועשתה פי מאה. כך הוא בהמשך התוספתא שם, ובבראשית רבה סד ו וברבים מהפרשנים. וכמו כן שיצחק נתן מעשרות וקיים את מאמר חז"ל: "עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר". עוד על עושרו של יצחק, ראה בראשית רבה סד ז: "ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד - עד שהיו אומרים: זבל פרותיו של יצחק ולא כספו וזהו של אבימלך". כל זה להראות עושרו החומרי של יצחק ואפילו בשנה ההיא שהייתה הארץ קשה והשנה קשה כדרשת בראשית רבה סד ו: "ויזרע יצחק בארץ ההיא, א"ר חלבו: בארץ ההיא, בשנה ההיא - הארץ קשה והשנה קשה. ואילו היתה יפה - על אחת כמה וכמה". אברהם חופר בארות מים בשביל המקנה, יצחק חופר בארות מים להשקות השדות, זרע, קוצר ומעמר ומקיים מצוות התלויות בארץ. אברהם נותן מעשר כספים (למלכיצדק), יצחק, עפ"י המדרשים, נותן מעשר תבואות (בראשית רבה סד ו).

¹³ ההשוואה עם אברהם איננה רק בגין שזה בא מחוצה לארץ וזה נולד בארץ כמו תנחומא (בובר) לעיל. ההשוואה היא ביעוד. אם אברהם עלה לארץ והתהלך בה (ממשיך את "לך לך" בתוך הארץ), תפקידו של יצחק הוא להתחיל לעבוד את הארץ ולהשביחה. אחרת, למה בא אברהם ועשה את כל הדרך לכאן? מדרש ספרי שם מונה אמנם גם את ההשביחה שעשה אברהם בארץ (ויטע אשל בבאר שבע) וגם זו של יעקב (ויקן את חלקת השדה), אבל לפי פשוטו של מקרא אברהם ויעקב היו רועי צאן, נעים ונודים, יורדים מהארץ בשנות רעב. יצחק הוא החקלאי היהודי הראשון. הוא נצמד אל האדמה גם בשנה קשה ובארץ קשה.

¹⁴ אותה מטבע לשון שאוסרת על יצחק: אל תרד מצרימה, מתירה ליעקב: אל תירא מרדה מצרימה.

¹⁵ נראה שמדרש מאוחר זה נשען על מדרש בראשית רבתי פרשת ויגש עמוד 221: "ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. רבנין אמרי: אמר יעקב: אבא, כשרצה לירד למצרים מפני הרעב אמר לו הקב"ה: אל תרד מצרימה, ואני מבקש לירד! תאמר שאין הקב"ה חפץ בכך! לכן זבח להקב"ה שיודיעהו אם ירד למצרים. הדא הוא דכתיב: ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק וגו'. ומנין אתה אומר שעל דבר זה עשה כן? שהקב"ה משיבו: אל תירא מרדה מצרימה". ראה גם פירוש רד"ק וספורנו לבראשית מו א. ההיסוס של יעקב לרדת מצרימה, אחרי שאביו נצטווה שלא לרדת לשם, שלא לעזוב בכלל את הארץ ולהתנחל בה גם בשנות רעב, היסוס זה נמצא כבר בעת גלותו לחרן. כבר שם מרגיש יעקב שאולי משהו ביציאתו מהארץ לא בסדר. ראה מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישלח סימן י: " ... אף יעקב נדר דברים לפני הקב"ה, מנין, שנאמר וידר יעקב נדר לאמר וגו' (בראשית כח כ), ושבתי בשלום אל בית אבי (בראשית כח כא). אמר לו (יעקב לקב"ה): יצחק אבי ביקש לצאת לחוצה לארץ, ולא הנחת אותי, בשביל שהיה עולה. נגלית לו ואמרת לו: אל תרד מצרימה (בראשית כו ב), ואני איני יוצא בטובתי, אלא לפני אחי שלא יהרגני. נטלתי רשות ממך ומאבי אל תניחני". אך שם הוא נדרף ונס על נפשו וההיסוס שלו הוא בעצם בקשה שלמרות שהוא עוזב את הארץ ועובר על הציווי לאביו: "אל תרד מצרימה", שהקב"ה לא יעזוב אותו ולא יטשנו. מה גם שהוא מוסיף נדר: "ושבתי בשלום אל בית אבי". כאן, בירידה למצרים, מה התירוץ של יעקב? שיש רעב בארץ? (ואיפה הנדר לחזור לארץ?) הרי בדיוק על זה הצטווה יצחק שלא לעזוב את הארץ! אז אולי הוא פשוט מתגעגע ליוסף? ראה הביטוי במדרש: "ענה לו הקב"ה מעין מחשבותיו" שמזכיר את אמרת חז"ל: "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י ע"ב). וכבר דנו בירידת יעקב למצרים בדברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש. ראה גם בדברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא. והדברים קשים וצריכים ליבון נוסף.

¹⁶ ראה סיפור קצר אבל דומה בתלמוד ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה א: "שמעון בר בא אתה לגביה רבי חנינה, אמר ליה: כתוב לי חדא איגרא דאיקר ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא. אמר לו: למחר אני הולך אצל אבותיך, יהו אומרים לי: נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בארץ ישראל, התרתה לה לצאת לחוץ לארץ?". נושא היציאה מהארץ, בפרט בזמנים קשים, היה עבור דרשני ארץ ישראל ובעלי ההלכה, בתקופת המשנה והתלמוד, נושא אקטואלי ואקוטי. מתי, באילו תנאים ולאילו מטרות מותר לצאת מהארץ לחוצה לה. ראה למשל בראשית רבה פרשה כה סימן ג הדן בעשרה מקרי הרעב שבאו לעולם, מאדם הראשון ועד דוד, כשהוא

שבת שלום
מחלקי המים¹⁷

מים אחרונים: ראה פירוש תורת המנחה (ר' יעקב ב"ר חננאל סקילי או צקלי, מתלמידי הרשב"א, ספרד המאה ה-14) פרשת תולדות / דרשה יב עמוד 87: "מים עמוקים עצה בלב איש זה יצחק, כשראה שבא הרעב בארץ חשב לצאת ממנה ולירד למצרים, והלך לגרר כדי שירד משם למצרים דכתיב ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו', והיה מחשב ומהרהר בלבו בכל יום לירד למצרים והיה דבר זה עצור בעצמותיו כמים עמוקים. ואיש תבונה ידלנה זה הקדוש ברוך הוא, שגילה והודיע מחשבתו דכתיב: וירא אליו ה' וגו' אל תרד מצרימה מכלל שזאת היתה כוונתו. אמר לו: אל תרד מצרימה. אמר לו: אלך אל מקום אחר. אמר לו: שכונ בארץ אשר אומר אליך אמר לו אי זה ארץ אלך אמר לו גור בארץ הזאת וגו'. ואל תתמה למה לא מנע (הקב"ה את) אברהם ויעקב מלצאת לחוץ לארץ וליצחק מנע, מפני שהיה עולה תמימה. ויש בזה סוד גדול ולפנינו בעזרת האל אגלה בו קצת, ואם יזדמן לי לגלות טפח ולכסות טפח אגלה, ואם לאו, כבוד אלקים הסתר דבר.

מסיים שם על תקופת השופטים, מגילת רות: "רעב שהיה בימי שפוט השופטים, ר' הונא בשם רבי דוסא אמר: מ"ב סאין היו ונעשו ארבעים ואחת. והא תני: לא יצא אדם לחוצה לארץ אלא אם כן היו סאתים של חטים הולכות בסלע! א"ר שמעון: אימתי? בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל אם היה מוצא ליקח. אפילו סאה בסלע לא יצא לחוצה לארץ. ואילו אלימלך יצא לפיכך נענש". וזה נושא נכבד שלא נוכל להאריך בו כאן.

¹⁷ בדברינו [רביעות היורה](#) לפני שבועיים, הרחבנו בשלוש הרביעות האפשריות ליורה בחודש חשוון. שאם לא ירד היורה בראשונה, מחכים לשנייה, ואם לא בשנייה, מחכים לשלישית ואם לא ירד בשלישית – מתענים. והשנה זכינו לשלוש רביעות יורה כולם בחודש חשוון ועוד החורף לפנינו. יהיה רצון שיהיה סימן זה לברכה לשנה כולה לכל יושבי הארץ הקשה הזו. ראה דברים רבה ז': "מעשה בעובד כוכבים אחד ששאל את רבן יוחנן בן זכאי: אמר לו: אנו יש לנו מועדות ואתם יש לכם מועדות. אנו יש לנו קלנדה, סטורנליה וקרטיסיס, ואתם יש לכם פסח עצרת וסוכות. איזה יום שאנו ואתם שמחים? אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: זה יום ירידת גשמים. מנין? שנאמר: "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישיר" - מה כתיב אחריו? "מזמור הריעו לה' כל הארץ".